

ADAPTAREA INSTITUȚIONALĂ ÎN MEDIUL DE SECURITATE – STUDIU DE CAZ PORNIND DE LA CONCEPTUL DE REȚEA SOCIALĂ –

Dan MAZĂRE

Doctorand, Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”, București

Încercări curente de (re)orientare a teoretizării în domeniul studiilor militare adaugă perspectivei de origine „modernă”, pozitivistă, o dimensiune „postmodernă”, menită a crește capacitatea de adaptare instituțională în cunoașterea și acțiunea militară. Adaptarea este proiectată multinivel, de la cadrul de conceptualizare a spațiului de acțiune militară la cadrul de generare a metodologiilor și procedurilor, ajungând la acțiunea în spațiul material, cu mijloacele care o fac posibilă. În acest nou context, „rețeaua” și „rețeaua socială” au devenit concepte ubicue în ultimele două decenii, definind o cale de înțelegere a complexității acționale, complexitate estimată ca fiind în creștere: în teatrul de operații militare și în activitatea de informații, în impunerea legii, dar și în definirea și aplicarea unui cadru juridic. O arheologie conceptuală a termenului de „rețea” este în măsură să evidențieze particularități în evoluția instituțiilor românești de securitate, ca părți și ansamblu instituțional integrat la nivel de misiune și valori, dar și la nivel operațional.

Cuvinte-cheie: știință militară, managementul schimbării, rețea socială, interoperabilitate, spațiu social.

ȘTIINȚĂ MILITARĂ ȘI ADAPTARE INSTITUȚIONALĂ

Știința militară reprezintă un domeniu de reflecție aparte, aflat în căutarea unei identități de mai bine de un secol, în România și în lume, fiind deopotrivă rezultat și sursă a transformărilor prin care a trecut instituția militară în statul național. Încercări curente de (re)orientare a teoretizării în domeniul studiilor militare adaugă perspectivei de origine „modernă”, pozitivistă, o dimensiune „postmodernă”¹ („post”), menită a crește capacitatea de adaptare instituțională în cunoașterea și acțiunea militară. Sintetizând, orientarea „post” identifică o serie de relații între obiectele și subiectele de reflecție ale securității, astfel încât determinismul, dar și incertitudinea măsurabilă sunt privite drept limitate și limitative, în fața unor situații paradoxale (de etică, dar și de logică) pe care le ridică acțiunea pentru securitate. Nu vom încerca să stabilim dacă o astfel de observație este cu adevărat o noutate, însă literatura istoriei militare, atât în România, cât și în mediul anglofon, pare a contrazice caracterul novator și posibilitatea unei soluții. Definirea temei într-un cadru controlabil este o condiție premergătoare oricărei încercări de identificare a unei soluții, iar articolul curent avansează în această direcție, propunând o analiză centrată în jurul conceptului de „rețea” și a avatarurilor sale în mediul securității.

O incursiune în literatura care a însoțit dezvoltarea domeniului științei militare în România este în măsură să releve modul în care acest domeniu s-a autodefinit odată cu evoluția statului și a națiunii². Astfel, de la lucrarea lui Nicolae Bălcescu, în 1844³, la înființarea primei reviste de profil – *România Militară* (1864), de la dezbaterile care premerg și urmează marilor conflagrații ale secolului XX la problematizarea rolului forțelor de menținere a păcii în Balcani, Africa sau Orientul Mijlociu, de la „*Sociologia națiunii și a războiului*” (1921) în amplul program

¹ A se vedea, spre exemplu, Chris Paparone, *The Sociology of Military Science. Prospects for Postinstitutional Military Design*, Bloomsbury Academic, 2013, dar și articolele lui Ben Zweibelson din *Small Wars Journal*, precum „*Design Theory and the Military’s Understanding of Our Complex World*”, publicat în 08.07.2011.

² Pentru exemplificare, a se vedea sinteza de lucrări din volumul Victor Deaconu, Niță Marian (coordonatori), *Elemente de sociologie și psihologie militară românească – Analiza ideilor militare românești dintre Războiul de Independență și al Doilea Război Mondial*, Editura Militară, București, 1988, sau mai recentul volum omagial, sub semnătura Alina Papoi și Adelaida-Mihaela Radu (selecție texte și îngrijirea ediției), „*România Militară*” – *Restituiri*, Editura Militară, București, 2014.

³ Nicolae Bălcescu, *Puterea armată și arta militară de la întemeierea principatului Valahiei pînă acum*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1953; a apărut, în 1844, în Revista *Propășirea*, editori: Mihail Kogalniceanu și Vasile Alecsandri.

de „*cercetare și acțiune*” al lui Dimitrie Gusti la teoretizarea securitizării la sfârșitul secolului XX, de la lupta întregului popor la securitatea extinsă, de la războiul de poziții la *blitzkrieg*, de la propagandă la războiul hibrid, de la șarja de cavalerie a Regimentului 8 – Călărași în atacul asupra Smardanului, la 12/24 ianuarie 1878, la raidul unei grup de vânătoare aflat sub conducerea lui Dan Vizanty, în miraculosul 10 iunie 1944⁴, reflectia în jurul unor teme cu relevanță pentru domeniul militar a căutat să reducă distanța între practica – arta și teoria – știința domeniului. Iar caracterul dual este regăsit perpetuu de-a lungul deceniilor și temelor abordate într-o serie de diferențe precum experiență – intuiție, decizie și alegere – miracol, determinism – joc al șansei.

Consultarea arhivei revistelor *Probleme de artă militară și Gândirea militară românească*⁵, dar și cartografierea concluziilor unor lucrări de sinteză care urmăresc parcurgerea unor teme specific militare în trecerea deceniilor, diversitatea și complexitatea unor volume cu tematică unică, identificarea unor subiecte care călătoresc în timp în căutarea unei soluții, toate acestea așază autorul timpului prezent față în față cu o evoluție și transformare perpetuă a temelor, conceptelor și faptelor investigate de ceea ce a fost definit drept știință militară. Evoluția aceasta poate fi văzută ca o consecință a lipsei acumulării cunoașterii în științele sociale (afluenți ai științei militare), ca o perpetuare a violenței și conflictului, un eșec al practicii reconstrucției postconflict, ca o imagine a cursei mereu actuale a înarmării, ca o inevitabilă așteptare a surprizei și trădării în activitatea de informații, ca mereu perfectibila stare a cadrului legislativ, ca o supremație a proceselor kafkiene în detrimentul sensului primar al birocrăției, raționalitatea, fie ea limitată.

Ce oferă știința militară într-un asemenea context, dincolo de un spațiu de socializare pentru profesioniști și amatori sau impostori⁶? Un loc propriu pentru o serie de concepte vâdate de alte științe sau arii de activitate profesională, de la război și pace la strategie și operațiune, de la timp de acțiune la eficacitate și eficiență, de la sursă de informații la comandă și control. Dacă, în marketing, vorbim despre războaie de gherilă sau în școlile de afaceri despre strategie, referințele analogiilor pornesc, în ceea ce ne privește, din domeniul militar.

⁴ Daniel Focșa, *Dan Vizanty – Destinul unui pilot de vânătoare*, Editura Institutul European, 2010.

⁵ În 1864 se înființează revista *România Militară*, proiect sistat în 1866. În 1898, *România Militară* a reapărut ca revistă oficială a Marelui Stat Major. Din 1990, aceasta a preluat formula de revista *Gândirea militară românească*.

⁶ Norbert Wiener, „*Intellectual Honesty and the Contemporary Scientist*”, *The American Behavioral Scientist*, vol. 8(3), 1964, pp. 15-18: onestitatea intelectuală ca încercare de a lupta cu credințele personale, de a nu omite fapte și evidențe, de a prezenta cu acuratețe fapte, evidențe și raționamente, de a cita contributori care au oferit puncte de plecare, de a nu plagia.

Orice arie de cunoaștere, științifică sau filosofică, este definită printr-un ansamblu de concepte, între care se formează o întrepătrundere de sensuri, definind și condiționând ontologia, epistemologia și metodologiile specifice domeniului: un cadru de reprezentare și înțelegere propriu ariei de cunoaștere, fie că vorbim de științele naturale sau științele socio-umane. Inițierea în domeniul de cunoaștere presupune acoperirea acestor trasee semantice – interconceptuale, urmărind modul în care conceptele au evoluat și au fost utilizate, în timp și în spațiu. Vom descoperi autori reprezentativi, serii de succesiune în timp, școli de gândire extinse atât spațial, cât și temporal. Dar, dincolo de această arheologie conceptuală, conceptele servesc poziționării față de întrebările fundamentale și particulare pe care aria de cunoaștere, în mod direct sau indirect, dorește să le adreseze. Definesc un ansamblu teoretico-aplicativ care ghidează și permite apropierea de fenomenele fizice în derularea lor, atât în științele naturale, cât și în cele socio-umane.

Într-o astfel de perspectivă, știința militară prezintă o serie de particularități. Având un cadru semantic propriu și generând în jurul său o comunitate, știința militară a evoluat prin interacțiunea cu alte științe, lipsindu-i totuși un aparat epistemologic sau metodologic propriu, compensând prin prisma spațiului de experimentare – laboratorul ca spațiu al victoriei și înfrângerilor în războaiele vizibile și invizibile. A împrumutat și valorificat concepte și metodologii din științele socio-umane, a căutat să stabilească distincții între arta și știința militară, între teorie și practică.

ANALIZA DE REȚEA SOCIALĂ – SCURTĂ ARHEOLOGIE CONCEPTUALĂ

Parte a unui proiect de cercetare mai amplu, vizând definirea alternativelor de inserție a unei metode științifice în portofoliul de suport al activităților unei organizații cu rol în derularea unor misiuni în domeniul securității naționale, articolul curent sintetizează o serie de observații asupra cazului particular al „*analizei de rețea socială*”.

Astfel, în mulțimea de concepte care au intrat în siajul dezbaterilor din știința militară, „*rețeaua*” ocupă un loc aparte în ultimele două decenii. În urma evenimentului etichetat drept „*11 septembrie*”, „*rețeaua*” a primit o atenție din ce în ce mai ridicată în programele de cercetare academică și în dialogul mediului academic cu instituții de securitate. Simplificând, „*rețeaua*” a devenit un termen omniprezent, un concept invocat la nivelul discursului public vizând viața și securitatea la începutul secolului 21, „*a plecat la război*” pe urmele amenințării

⁷ Parafrază după titlul lucrării lui Eric Wakin, *Anthropology goes to war: professional ethics & counterinsurgency in Thailand*, University of Wisconsin, Center for Southeast Asian Studies, 1992.

teroriste globale, dar și în operațiuni de contrainsurgență, în diverse teatre de operații, ca subiect de analiză. Mai mult, „rețeaua socială” a adăugat rețelei internet un nivel social anterior inexistent: pe fondul dezvoltării în mediul virtual a ceea ce avea să fie definit drept *social media*, mașini de calcul interconectate permit realizarea unor medii în care sunt partajate resurse digitale. Printre aceste resurse se află și identitatea (digitală) utilizatorilor acelor mașini.

Pornind de la cuvânt, vom nota că termenul de *rețea* este adaptarea românească a latinescului *retella*, desemnând o mulțime de entități interconectate. În ceea ce privește limba engleză și al său *network*, etimologia trimite către acea tehnică romană de construcție, *opus (work) retella (net)*, folosirea termenului fiind documentată începând cu secolul al 16-lea⁸, utilizarea sa făcând trimitere la râuri și canale (la mijlocul secolului al 19-lea), la transportul feroviar și infrastructura de transport a energiei electrice (sfârșitul secolului al 19-lea) și la infrastructura radio, la începutul secolului al 20-lea.

Referitor la limba română, pentru perioada interbelică nu au putut fi identificate surse care să utilizeze în mod explicit cuvântul *rețea*, fiind preferat, la nivelul instituțiilor de securitate ale timpului, termenul de *agentură*. În mod paradoxal, termenul de *rețea* avea să fie identificat în vocabularul reprezentărilor mișcării inițiate de Dimitrie Gusti în perioada interbelică și în cadrul programului acestora de înțelegere și transformare a societății românești în perioada interbelică. În cadrul instituțional, din perspectiva securității, odată cu schimbarea de regim politic, în 1951, termenul de *rețea* începe să fie utilizat pentru a descrie modul de organizare instituționalizată⁹ a informatorilor. Cu toate acestea, spre deosebire de *rețeaua informatorilor*, rezistența anticomunistă este reprezentată, la nivelul documentelor oficiale ale timpului, prin termenul de *bandă*. Mai mult, în 1952 se înființează o structură dedicată, *Serviciul Bande*, în cadrul Direcției Generale a Securității Statului. Observația vine să exemplifice modul în care cadrul instituțional răspunde unor modificări legislative care, la rândul lor, reflectă transformările politice prin care trece o societate. În acest context, trebuie plasate și schimbările

⁸ Keith Briggs, *Etymology of the words network, net, and work*, pe <http://keithbriggs.info/network.html>, accesat la 10 septembrie 2019. O perspectivă complementară este oferită de Umberto Eco în *De la arbore spre labirint. Studii istorice despre semn și interpretare*, Editura Polirom, 2009, *rețeaua* fiind privită ca o formă aparte de labirint, utilizat în organizarea enciclopedică a cunoașterii începând cu perioada Iluminismului.

⁹ „*Arma de bază și hotărâtoare a organelor Securității Statului în lupta împotriva activității de subminare (...) este rețeaua de informatori bine organizată. – Directiva despre munca cu agentura – 1951*”, fragment citat de Luminița Banu în *Utilizarea rețelei informative în reprimarea rezistenței armate anticomuniste*, http://www.cnsas.ro/documente/istoria_comunism/studii_articole/reteaua_informativa/Reteaua%20informativa.pdf, accesat la 8 septembrie 2019.

care s-au manifestat la nivelul legislației românești în ceea ce privește definirea unui *grup infracțional organizat*. *Codul Penal* (cuprins în *Legea 286/2009*) definește, în Art. 367, grupul infracțional organizat drept „*grupul structurat, format din trei sau mai multe persoane, constituit pentru o anumită perioadă de timp și pentru a acționa în mod coordonat în scopul comiterii uneia sau mai multor infracțiuni*”. Este relevant de remarcat faptul că definiția actuală generalizează definiția propusă anterior de *Legea 39/2003*, prin care grupul infracțional era definit drept „*grupul structurat, format din trei sau mai multe persoane, care există pentru o perioadă și acționează în mod coordonat în scopul comiterii uneia sau a mai multor infracțiuni grave, pentru a obține direct sau indirect un beneficiu financiar sau alt beneficiu material; nu constituie grup infracțional organizat grupul format ocazional în scopul comiterii imediate a uneia sau a mai multor infracțiuni și care nu are continuitate sau o structură determinată ori roluri prestabilite pentru membrii săi în cadrul grupului*”.

Schimbarea de definiție a avut, cu siguranță, consecințe privind încadrarea unor fapte aduse în fața justiției și referitor la modul de lucru al unor instituții ale statului. Opțiunea legiuitorului pentru conceptul de grup („*structurat*”), iar nu pentru conceptul de *rețea* este, în sine, o temă de cercetare, în condițiile în care simțul comun trimite către conceptul de *rețea*: de la purtători de cuvânt ai instituțiilor de securitate la media, termenul de *rețea* este cu predilecție utilizat. Vom observa, de asemenea, că, atunci când privim către mediul online, posibilitatea de realizare a unui „*grup*” este unul dintre serviciile pe care le oferă platformele online de conectare „*în rețea*”, „*grupul*” și „*rețeaua*” fiind distinct definite în cadrul acestor instrumente informatice. Aceste observații ne conduc către încercarea de a distinge între obiectele conceptuale utilizate, grup sau rețea, discuția putând fi extinsă și către formule precum clan, bandă, grupare etc.

Pe fondul creșterii vizibilității analizei de rețele sociale, ca abordare oferind un potențial suport instituțional, la începutul anilor 2000, analiza de rețele sociale devine și obiect de analiză pentru acea comunitate academică ce are ca temă principală de studii grupurile mici. Cu o istorie bogată, studierea și teoretizarea grupurilor mici continuă să fie și în prezent o temă de interes pentru diverse discipline¹⁰, abordările actuale vizând, de cele mai multe ori, o tematică specifică dezvoltării organizaționale (dezvoltarea unor echipe, derularea unor programe de training). Din perspectiva celor care au în centrul preocupărilor lor grupurile

¹⁰ Richard Kettner-Polley, „*A Brief History of Interdisciplinary Cooperation in the Study of Small Groups, Small Group Research* 47, nr. 2, 2016; 115-133.

mici¹¹, rețeaua socială trimite către grup (mic) în două ipostaze: atunci când avem de-a face cu acea substructură a unei rețele numită clică, cu entitățile (nodurile rețelei) conectate între ele, și atunci când avem de-a face cu asocieri de entități în baza unor valori comune ale atributelor ce le caracterizează, prin analiza de rețea stabilindu-se, în acest ultim caz, natura și specificul relațiilor de schimb între grupările emergente de entități ale rețelei. Altfel spus, există situații în care caracterul generic al conexiunilor dintre entitățile unei rețele poate conduce la emergența unui grup, văzut, la nivelul literaturii sociologice, ca fiind o asociere în care indivizii se identifică și interacționează în baza unor caracteristici identitare comune, având un simț al unității sau al acțiunii comune.

Raportându-ne la literatura cu specific în fundamentarea unor decizii legislative sau de politici publice pentru gestionarea criminalității organizate, vom observa că *rețeaua* este asociată caracteristicilor de structurare a asocierii între persoanele implicate în derularea unor activități dincolo de lege. Este, din acest punct de vedere, văzută, atât în SUA¹², cât și în Europa¹³, ca o alternativă la organizarea ierarhică a grupărilor respective, susținând delocalizarea și, de cele mai multe ori, internaționalizarea activităților

Această perspectivă generează o nouă întrebare: Vom înțelege prin rețeaua socială un model, o simplă reprezentare abstractă a diverselor forme de asociere umană (deopotrivă a grupurilor, clanurilor sau bandelor, spre exemplu), reprezentare realizată prin utilizarea obiectului matematic numit *graf* sau, din contră, vom înțelege prin *rețea* un concept care descrie și/sau explică *acțiunea colectivă* în cadrul societății, având în sine particularitățile sale? Dacă prin rețeaua socială vom înțelege o alternativă de reprezentare a unei asocieri de indivizi (diferită de cea ierarhică), raportându-ne la obiectivele cercetării, vom sublinia importanța utilizării unor proceduri și instrumente (informatice) care să conducă la reprezentare pornind de la date disponibile. Vom spune că un astfel de model este în măsură să releve, fie numai prin dimensiunea sa grafică, informații utile în adresarea respectivei asocieri de indivizi. Dacă, în schimb, prin *rețeaua socială*

¹¹ Nancy Katz, David Lazer, Holly Arrow, Noshir Contractor, „Network theory and small groups”. *Small group research* 35, nr. 3, 2004; 307-332. Sociologia românească oferă, de asemenea, contribuții semnificative prin realizările lui Achim Mihu, în cea de-a doua jumătate a secolului trecut, micro-sociologia propusă de acesta constituind un punct de reper în abordarea problematicei grupurilor mici.

¹² Jerome Bjelopera, Finklea Kristin, „Organized Crime: An Evolving Challenge for U.S. Law Enforcement”, *Congressional Research Service*, ianuarie 2012.

¹³ Paul A.C. Duijn, Peter P.H.M. Klerks, „Social network analysis applied to criminal networks: Recent developments in Dutch law enforcement”, în *Networks and network analysis for defence and security*, pp. 121-159, Springer International Publishing, 2014.

vom înțelege o formă aparte de asociere a indivizilor, o componentă fundamentală a oricărei forme de ontologie socială, care mediază transferul acțiunii individuale (micro) către acțiunea unor categorii sociale mai largi (macro, la extrem – clasa, etnia, religia etc.), atunci, dincolo de reprezentare, vom căuta să evidențiem acele particularități ale rețelei care potențează comunicarea, cooperarea și mobilizarea. Prima opțiune poartă ofițerul de informații spre reprezentarea grupului infrațional într-o formă grafică ce pune în evidență relațiile existente între indivizii grupului, cea de-a doua opțiune solicită acestuia înțelegerea unor caracteristici topologice și structurale ale rețelei, cu consecințe (cauzalitate) în societate, independent de caracteristicile indivizilor. În această ultimă situație vom observa cum mobilizarea, odată cu transferul informației în rețea, spre exemplu, depinde de configurația rețelei¹⁴.

Obiectivul acestei peregrinări în ontologia socialului ține de încercarea de a evidenția natura cíclică a relației între conceptele principale utilizate, acelea de *grup* și *rețea*: în cadrul grupului se poate manifesta o rețea, în cadrul unei rețele pot să apară grupuri, ca rezultat al relațiilor între indivizii care definesc rețeaua. Trei concluzii se desprind de aici:

- Definirea *rețelei sociale* drept o reprezentare abstractă potențială, un model al unei entități sociale colective (grup, clan, bandă...), în baza utilizării unor obiecte matematico-informatică, este necesară, dar nu este suficientă.
- Definirea *rețelei sociale* drept o entitate în sine, care se manifestă în spațiul social, ocupă un loc în spațiul social, este în măsură să susțină înțelegerea propagării acțiunii individuale în acțiune colectivă, făcând din rețea un echivalent al grupului, clanului, bandei..., o entitate socială colectivă care descrie și explică legături de cauzalitate.
- La nivel de limbaj, ometem adesea această distincție, utilizarea termenului de *rețea* plasându-ne, în funcție de context, într-una sau cealaltă dintre situații.

Deși poate fi considerată trivială, distincția operată anterior și întregul lanț de argumentare își propun să fundamenteze o observație care trimite la modul impropriu de utilizare a unor indicatori de analiză a rețelelor sociale. Astfel, o soluție software de analiză a rețelelor sociale încapsulează în funcționalități algoritmi cu ajutorul cărora putem calcula cu ușurință indicatori ai unor rețele diverse (de comunicații, financiare, de schimb, reprezentând o grupare de crimă organizată etc). Nu reiese

¹⁴ Daniel Little, *New Directions in the Philosophy of Social Science*, Rowman Littlefield, septembrie 2016. A se vedea Capitolul 3, „Social Things – What exists in the social realm”, pp. 73-115.

de aici însă că rezultatele obținute, valorile indicatorilor, pot fi interpretate similar. Aplicarea aceluiași algoritm nu transferă și cadrul de interpretare a rezultatelor, de la un caz la altul, de la un tip de rețea la altul.

Pentru a pune în evidență diversele cadre de interpretare a rezultatelor, a indicatorilor, astfel încât analiza unei rețele sociale să capete relevanță în raport cu specificul rețelei, vom avea în vedere diversele teorii formulate cu privire la rețelele sociale, dar și practica derulării unor proiecte de utilizare a analizei de rețea în adresarea crimei organizate. În privința aspectelor teoretice adresate de sociologie, Marian-Gabriel Hâncean realizează¹⁵ un inventar al teoriilor, metodologiilor și aplicațiilor actuale ale analizei de rețele sociale, oferind un punct de plecare pentru această problematică.

ANALIZA DE REȚEA SOCIALĂ – SCURT STUDIU DE CAZ AL LEGISLAȚIEI VIZÂND CRIMINALITATEA ORGANIZATĂ

În ultimele două decenii, în jurisprudența românească au avut loc dezbateri cu privire la doctrina și practica judiciară ce au avut drept subiect criminalitatea organizată, dezbateri centrate în jurul articolelor din *Legea 39/2003*, vechiul *Cod Penal* – 1969 și noul *Cod Penal*, articole care defineau formele de organizare pentru comiterea de infracțiuni. Aceste dezbateri, în care doctrina și practica judiciară s-au aflat într-un dialog aplicat, sunt vizibile prin modificările ce au fost aduse de-a lungul anilor cadrului juridic ce vizează această arie a dreptului penal.

Jurisprudența românească face o distincție între participarea ocazională (autor, coautor, instigator, complice) – participația penală, văzută drept o pluralitate ocazională și asocierea – multiplicitatea în comiterea unei infracțiuni, văzută drept o pluralitate constituită. În privința multiplicității, *Legea 39/2003* făcea apel la „grupuri infracționale” (Art. 7, Art. 8), iar vechiul *Cod Penal* – 1969 trimitea în mod explicit la o formă generică, „asocierea pentru comiterea de infracțiuni” (Art. 323). Pentru ca în sarcina unei persoane să se rețină infracțiunea prevăzută de vechiul *Cod Penal* drept „asociere pentru săvârșirea de infracțiuni” (Art. 323), nu era necesar ca aceasta să fi activat în cadrul asocierii și nici măcar să cunoască pe toți membrii grupului: era suficient ca persoana să-și fi manifestat voința de a se integra în grupul constituit în vederea săvârșirii unor infracțiuni. Noul *Cod Penal* păstrează spiritul acestei abordări, astfel că, pentru „constituirea unui grup infracțional organizat” (Art. 367, alin. 1), se precizează: „Inițierea sau constituirea unui grup infracțional organizat,

¹⁵ Marian-Gabriel Hâncean, *Rețele sociale – Teorie, metodologie și aplicații*, Editura Polirom, 2014.

aderarea sau sprijinirea, sub orice formă, a unui astfel de grup se pedepsește cu închisoare de la 1 la 5 ani și interzicerea exercitării unor drepturi”.

Din punct de vedere juridic, în cazul analizei participării la comiterea de infracțiuni, pericolul social este generat de comiterea infracțiunii, pluralitatea definind, astfel, o accentuare a pericolului. Pericolul nu derivă din multiplicitatea făptuitorilor, ci doar din săvârșirea infracțiunii, pluralitatea fiind ocazională. În ceea ce privește asocierile pentru săvârșirea unei infracțiuni, pericolul social are ca sursă stabilirea și emergența unei multiplicități, pentru realizarea mai multor infracțiuni. Asocierea – multiplicitatea are, astfel, o existență independentă, cu o durată în timp și implică o activitate de organizare a acțiunilor infracționale, pluralitatea fiind constituită.

În acest cadru conceptual-doctrinar trebuie înțeleasă decizia Înaltei Curți de Casație și Justiție nr. 12/2 iunie 2014. Tema asupra căreia s-a pronunțat Înalta Curte de Casație și Justiție a fost aceea de a preciza dacă noua abordare asupra infracțiunii de constituire a unui grup infracțional organizat, prevăzută de Art. 367 din noul *Cod Penal*, dezincriminează sau integrează cazurile de pluralitate constituită de infractori care nu îmbracă forma unui grup organizat, incriminate de Art. 323, vechiul *Cod Penal*, sau de Art. 8 din *Legea 39/2003*. Argumentația precizează: „după cum rezultă din expunerea de motive a noului *Cod Penal*, voința legiuitorului a fost să renunțe la paralelismul existent înainte de intrarea sa în vigoare între textele care incriminează acest gen de fapte (grup infracțional organizat, asociere în vederea săvârșirii de infracțiuni, complot, grupare teroristă) în favoarea instituirii unei incriminări-cadru – constituirea unui grup infracțional organizat –, cu posibilitatea menținerii ca incriminare distinctă a asociației teroriste, dat fiind specificul acesteia”¹⁶, după cum reiese și din decizia 823/12.12.2017 a Curții Constituționale, referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor Art. 367 alin. (6) din *Codul Penal*¹⁷.

În raport cu subiectul acestui articol s-a dorit identificarea acelor contexte în care termenul de *rețea* a fost folosit în cadrul argumentării specifice diverselor spețe și diverselor etape din evoluția unui dosar vizând criminalitatea organizată, în România ultimului deceniu. În acest sens, a fost realizată o analiză calitativă a unei baze de date care integrează sentințe la nivel național în perioada 2007-2018, utilizând platforma online *sintact.ro*.

¹⁶ Decizia nr. 393 din 28 mai 2015, publicată în *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 609 din 12 august 2015, paragrafele 33 și 34.

¹⁷ *Ibidem*.

Acest exercițiu urmează, la nivel de intenție, dezbaterea care a animat societatea olandeză¹⁸ la mijlocul anilor '90, într-un cadru interinstituțional redefinindu-se perspectiva juridică, de impunere a legii, și perspectiva instituțiilor de informații din Olanda în raport cu criminalitatea organizată. În cazul românesc, *rețeaua* este un termen implicit utilizat în argumentarea caracterului structurat al criminalității, trimerile explicite la acest termen, în legislație, lipsind. Dialogul doctrinar este redus, de asemenea, la nivelul universului juridic, lipsind caracterul interinstituțional în definirea acestei problematice. Ca o consecință, protocoalele interinstituționale încheiate vor fi greu de evaluat nu doar din perspectiva eficacității și eficienței lor, ci, mai ales, acestea vor fi foarte ușor atacabile la nivelul societății.

Analiza a reliefat câteva concluzii, după cum urmează:

Dacă obiectul sentințelor analizate îl reprezintă traficul persoane/minori/migranți/droguri, termenul de *rețea* este cu predilecție utilizat pentru a descrie situația faptică. În plus, în cele mai multe dintre cazuri, dosarele includ etape în care este invocat caracterul fluid al rețelei ca argument pentru reducerea pedepselor celor anterior afectați de o sentință:

Sentința penală nr. ___/2014 din 24.11.2014, Tribunalul Timiș:

„... după cum a arătat și în fața primei instanțe și în fața instanței de apel, singurele sale contacte cu această rețea de traficanți au fost atunci când a contactat-o pe AT în vederea furnizării unei cantități de droguri și că, după cum a declarat și inculpatul AP, dumnealui nici măcar nu îl cunoștea pe acesta, cu atât mai puțin cunoștea restul persoanelor care făceau parte din această rețea și întinderea și amploarea ei”;

Sentința penală nr. ___/2014 din 23.07.2014, Curtea de Apel Timișoara:

„... revizuentul a solicitat a se aprecia că, din motive de echitate, se impune redozarea pedepsei ce i-a fost aplicată, astfel încât să se aibă în vedere contribuția și modul de implicare în activitatea infracțională, că a avut o contribuție marginală în activitatea infracțională în sensul că, fiind consumator de droguri, a acceptat să participe la transportul unei cantități de droguri, fără a avea nicio contribuție la procurarea acestor droguri, la stabilirea unor legături cu persoane aflate în rețea ori pentru a identifica persoane cărora să le fie distribuite drogurile”.

¹⁸ H.G. van de Bunt, „Organised Crime Policies in the Netherlands”, în Cyrille Fijnaut și Letizia Paoli (editori), *Organised Crime in Europe: Concepts, Patterns and Control Policies in the European Union and Beyond*, Springer, 2004, pp. 677-716.

Dacă sentința penală viza „asocierea pentru comiterea de infracțiuni”, *rețeaua* este, de asemenea, termenul implicit utilizat pentru a defini asocierea, structurarea. De cele mai multe ori, aceasta este privită ca fiind organizată în jurul unei persoane:

Sentința penală nr. ___/2015 din 11.09.2015, Tribunalul Galați:

„... Fapta inculpatei CRF, care, în cursul anului 2001 – septembrie 2002, a constituit o asociere infracțională în scopul comiterii infracțiunilor de trafic de persoane, trafic de minori și proxenetism, rețea condusă și organizată de făptuitorul NM și din care mai făceau parte inculpații... întrunește elementele constitutive ale infracțiunii de asociere în vederea comiterii de infracțiuni prevăzută de art. 323 al. 1 Cod Penal”.

Sentința penală nr. ___/2013 din 31.01.2013, Curtea de Apel Pitești:

„... Capul acestei rețele și cel care, de altfel, a avut și contribuția cea mai însemnată la săvârșirea infracțiunilor de trafic de persoane majore și minore a fost inculpatul ZI. De acestea se leagă exclusiv, conform actelor dosarului, și activitatea de recrutare a părților vătămate de sex feminin, pe care le amăgea cu promisiuni fictive de căsătorie, după care le obliga să se prostitueze”.

Sentința penală nr. ___/2011 din 27.12.2011, Judecătoria Sectorului 4 București:

„... Este adevărat că, pentru a exista asocierea în vederea săvârșirii de infracțiuni, nu este necesar ca toți membrii grupării să cunoască rolul jucat de ceilalți membri. Nu se poate reține calitatea sa de conducător al grupării infracționale doar pentru că, în nenumărate rânduri, i-ar fi solicitat inculpatului GA să achite o anumită datorie pe care acesta o avea, cu atât mai mult, cu cât, în calitatea sa de conducător al rețelei, acest inculpat ar fi trebuit să cunoască în detaliu în ce vor consta infracțiunile care urmează a fi săvârșite, modul de acțiune, rolurile fiecărui inculpat ...”.

Dacă sentința penală viza „constituirea unui grup infracțional organizat”, *rețeaua* este, de asemenea, termenul utilizat în descrierea procesului de structurare:

Încheiere nr. ___/2015 din 17.03.2015, Curtea de Apel București:

„... Curtea constata că, în cauza supusă examinării, sunt îndeplinite condițiile prevăzute de legiuitor privitoare la existența grupului infracțional organizat, al cărui inițiator și conducător este inculpata PI, grupul având continuitate, o structură determinată, roluri prestabilite, o ierarhie în care se evidențiază cu claritate două eșaloane, decizional și execuțional..., iar din materialul probator administrat

în cauză a rezultat faptul că inculpații... cunoșteau activitatea infracțională a fiecărui membru al grupului, având **reprezentarea existenței unei rețele ilicite** de prostituție pe teritoriul României și în străinătate, colaborând sub aspect infracțional...”.

Decizie nr. 466/2015 din 10.11.2015, Tribunalul Bacău:

„Cercetările penale efectuate în cauză au identificat ca membri ai grupării infracționale pe numiții ..., care **au creat o veritabilă rețea de distribuție a țigaretelor provenind din contrabandă, structurată pe mai multe paliere (celule), în funcție de rolurile pe care aceștia le aveau în cadrul grupării. Pe palierul superior al grupării infracționale s-au situat inculpații ... Aceștia locuiesc pe razele județelor de frontieră ... și aveau rolul de a colecta țigaretile introduse în mod ilicit pe teritoriul vamal al României de către persoane rămase neidentificate, în scopul comercializării acestora prin intermediul inculpaților aflați la nivelurile inferioare ale grupării. Pe al doilea palier al grupării s-au situat inculpații ... , care aveau rolul de intermediari”.**

În cazurile anterior amintite, *rețeaua* este un termen văzut ca un bun comun, util, invocat pentru a susține raportarea la un anumit articol al cadrului legislativ, în direcția reliefării caracterului structurat al organizării infracționale, într-o pluralitate constituită. Se constată însă efectele secundare ale acestei utilizări ad-hoc a termenului, în lipsa unor precizări legislative clare: utilizarea caracterului fluid al *rețelei* pentru a contesta sentințe și atribuirea frecventă a unei structuri eminamente ierarhice și centralizate organizării infracționale, concomitent cu o perspectivă descentralizată, specifică *rețelei*. Într-un asemenea context, *rețeaua* devine un simplu element stilistic în cadrul argumentației: dacă *rețeaua* este omniprezentă, ea devine absentă.

CONCLUZII

Asigurarea securității statului-națiune contemporan continuă să fie percepută ca un demers eminamente instituțional, principiilor suveranității și independenței statale continuând să le fie atașate și mecanisme de implementare (instituțional-funcționale). În zona activităților militare și în cea de impunere a legii, dar și la nivelul acelor instituții ce asigură suportul informațional necesar deciziei de securitate, serviciile de informații, paradigma de funcționare este monolitică, birocratică, reflectând o abordare ontologică realistă, în care entități și procese sunt percepute empiric în logică raționalistă (acțiune și scop, cauzalitate entitate-proces

și mijloace-obiective, măsurarea și ajustarea acțiunii în vederea atingerii unei „stări finale” dezirabile).

Știința militară nu propune un aparat epistemologic, ontologic și metodologic propriu domeniului, iar multi- și interdisciplinaritatea nu pot fi plasate într-un cadru de referință bine definit. Parcurgând literatura bogată a domeniului, avem însă acces la o bogată și recursivă abordare a unor teme de actualitate. Într-un astfel de context, indexarea și organizarea cunoașterii sub forma unor jurnale sau periodice reprezintă o condiție primordială în dezvoltarea și menținerea unui caracter identitar al științei militare.

Schița de istorie conceptuală a termenului de „rețea” în România pune în evidență posibilitatea deschiderii unui drum nou de cercetare și acumulare a cunoașterii, și anume realizarea unei istorii conceptuale a securității și activității de informații în România. O astfel de abordare este în măsură să arate „cine sunt” cei care operează în știința militară, ca un corp social aparte, pornind de la istoricul relației cu limbajul utilizat în mediul de securitate la vocabularul securității pe care ei îl utilizează.

Un scurt studiu de caz relevă situația paradoxală privind utilizarea *conceptului de rețea* în mediul juridic. În ciuda absenței unei definiții, inserții legislative, a contextelor potrivite utilizării conceptului de *rețea* în activitățile de înfăptuire a actului de justiție, termenul este folosit în cadrul formal fără acoperire. Mass-media folosește, de asemenea, cu precădere termenul în a prezenta forme de criminalitate organizată, în locul formulelor acceptate legislativ.

Din acest punct de vedere, înțelegerea analizei de *rețea socială* se constituie într-un exemplu ofertant pentru inițierea unui dialog între instituțiile de securitate și informații și legiuitor, mediul legislativ, pentru definirea unui mecanism sustenabil de schimbare legislativă. Mai mult, exemplul este menit a pune în evidență înțelegerea interacțiunii între știința militară în România și științele sociale. În contextul turbulențelor care au afectat mediul învățământului superior, înțelegerea nevoii de a ne raporta la o istorie cultural-științifică valoroasă, deopotrivă în știința militară românească și în universul științelor sociale din România, sub diverse regimuri politice, a fost și rămâne un imperativ, la fel ca oricare altă inițiativă de construcție sistemică.

În acest cadru, încercarea de a stabili locul și rolul analizei de rețele sociale în suportul unei instituții de securitate și/sau informații devine o problemă complexă, generică și completă. Prin soluționarea unei astfel de probleme și identificarea unor căi și etape de inserție în organizație a analizei de rețele sociale, o instituție

de securitate își va fi definit mijloacele prin care poate replica inserția unor noi abordări academice/științifice ale mediului social în suportul acțiunii sale instituționale, în mod controlat. Avem de-a face cu o problemă a cărei soluționare oferă argumente pentru a stabili un cadru de adaptare instituțională ce îmbină deopotrivă pragmatismul și metafizica, realismul – pozitivist și postmodernismul sau postinstituționalismul, așa cum sunt acestea problematizate în acest deceniu în mediul internațional, în raport cu misiunea organizațiilor militare ale statelor naționale.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *Decizia nr. 393 din 28 mai 2015*, publicată în *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 609 din 12 august 2015, paragrafele 33 și 34.
2. Luminița Banu, *Utilizarea rețelei informative în reprimarea rezistenței armate anticomuniste*, pe http://www.cnsas.ro/documente/istoria_comunism/studii_articole/reteaua_informativa/Reteaua%20informativa.pdf.
3. Nicolae Bălcescu, *Puterea armată și arta militară de la întemeierea principatului Valahiei pînă acum*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1953.
4. Jerome Bjelopera, Kristin Finklea, *Organized Crime: An Evolving Challenge for U.S. Law Enforcement*, *Congressional Research Service*, ianuarie 2012.
5. Keith Briggs, *Etymology of the words network, net, and work*, pe <http://keithbriggs.info/network.html>.
6. H.G. van de Bunt, *Organised Crime Policies in the Netherlands*, în Cyrille Fijnaut și Letizia Paoli (editori), *Organised Crime in Europe: Concepts, Patterns and Control Policies in the European Union and Beyond*, Springer, 2004.
7. Victor Deaconu, Marian Niță (coordonatori), *Elemente de sociologie și psihologie militară românească – Analiza ideilor militare românești dintre Războiul de Independență și al Doilea Război Mondial*, Editura Militară, București, 1988.
8. Paul A.C. Duijn, Peter P.H.M. Klerks, *Social network analysis applied to criminal networks: Recent developments in Dutch law enforcement*, în *Networks and network analysis for defence and security*, Springer International Publishing, 2014.
9. Umberto Eco, *De la arbore spre labirint. Studii istorice despre semn și interpretare*, Editura Polirom, 2009.
10. Daniel Focșa, *Dan Vizanty – Destinul unui pilot de vânătoare*, Editura Institutului European, 2010.
11. Marian-Gabriel Hâncean, *Rețele sociale – Teorie, metodologie și aplicații*, Editura Polirom, 2014.
12. Richard Kettner-Polley, *A Brief History of Interdisciplinary Cooperation in the Study of Small Groups*, *Small Group Research* 47, nr. 2, 2016.
13. Nancy Katz, David Lazer, Holly Arrow, Noshir Contractor, *Network theory and small groups*, *Small group research* 35, nr. 3, 2004.

14. Daniel Little, *New Directions in the Philosophy of Social Science*, Rowman Littlefield, septembrie 2016.
15. Chris Paparone, *The Sociology of Military Science. Prospects for Postinstitutional Military Design*, Bloomsbury Academic, 2013.
16. Alina Papoi, Adelaida-Mihaela Radu (selecție texte și îngrijirea ediției), *„România Militară” – Restituiri*, Editura Militară, București, 2014.
17. Eric Wakin, *Anthropology goes to war: professional ethics & counterinsurgency in Thailand*, University of Wisconsin, Center for Southeast Asian Studies, 1992.
18. N. Wiener, *Intellectual Honesty and the Contemporary Scientist*, *The American Behavioral Scientist*, vol. 8(3), 1964.
19. Ben Zweibelson, *Small Wars Journal, Design Theory and the Military’s Understanding of Our Complex World*, publicat la 08/07/2011.